

Prepozíciók angol boldogságkifejezésekben

Csillag Andrea
Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen

Bevezetés

A boldogság az egyik univerzális alapérzelemünk (Ekman 1999; Ekman et al. 1972), általában része mindannyiunk érzelmi életének, és gazdag nyelvi eszközök állnak rendelkezésünkre, hogy részletesen beszámoljunk boldogságélményeinkről.

A kognitív nyelvészeti kutatások (például Kövecses 2008, 2000, 1991; Levontina–Zalizniak 2001; Wierzbicka 1999, 1996) arra vállalkoznak, hogy angol (és más nyelvekből gyűjtött) kifejezések vizsgálata alapján feltárják, mi a boldogság fogalma. A kutatások megállapítják, hogy az angol és egyéb nyelvi kifejezések a boldogság különböző vonatkozásait ragadják meg: az érzelmet kísérő fiziológiai változásokat, az arckifejezéseket és a viselkedési reakciókat. A boldogságot (és bármely más érzelmet) leíró fordulatok között találunk szó szerinti és képletes jelentéssel bíró megfogalmazásokat egyaránt. A képletes jelentésű kifejezések metonimiákra és metaforákra csoportosíthatók, melyek a boldogsághoz kapcsolódó fogalmakkal és az érzelem kognitív modelljével (Kövecses 1990) kiegészülve alkotják a boldogság fogalmát.

A vonatkozó szakirodalom feldolgozza a boldogságélmény részleteit, de nem foglalkozik az érzelmet kiváltó okokkal, és nem vizsgálja a kifejezések nyelvi megformálását sem. Az angolban például csak a *happy* melléknévnek több prepozícióval állhat a bővítménye, például *I am happy about the situation* [Örülök a helyzetnek], *Peter is not very happy with his new position at work* [Peter nem nagyon örül az új munkahelyi pozíciójának] vagy *I hear you are getting married, I'm very happy for you* [Hallom, nősz, nagyon örülök neked]. A boldog/örül kifejezések angol megfelelői (például *happy, delighted, glad, pleased*) többféle prepozícióval állhatnak, melyek között a tájékozódás a magyar ajkú nyelvtanuló számára kihívást jelenthet. A jelen tanulmány¹¹⁸ célja, hogy megvizsgálja, milyen szempontok segíthetnek a megfelelő prepozíció megválasztásában néhány gyakran használt boldogságot/örömet kifejező melléknév és főnév után.

1. Boldogság – pszichológiai és kognitív nyelvészeti háttér

Pszichológiai kutatások szerint akkor érezzük magunkat boldognak, amikor szeretetet kapunk és adunk, amikor megvalósítjuk terveinket, elérjük céljainkat, és hatékonyak látjuk magunkat. Andrek (2013: 454) szerint a boldogsághoz gyakran kulcskomponensként keveredik az elégedettség, ami különböző tényezők meglétékor jelentkezik, például család, társas kapcsolatok,

¹¹⁸ A tanulmány elkészítését a DRHE kutatási pályázata támogatta.

munka, élvezetes szabadidős tevékenységek. A boldogsághoz hozzájárul a kompetencia élménye (Argyle 1994) és a stressz hiánya. Pressman és Cohen (2005) kimutatja, hogy azok, akik saját megítélésük szerint boldogan élnek, általában kevesebb fájdalmat tapasztalnak, és idősebb korukban halnak meg.

Darwin (1999/1872) leírja a boldogságot kísérő arckifejezéseket és gesztusokat, megállapítja, hogy a nagyfokú öröm különböző „céltalan” mozgásokhoz vezethet, például táncoláshoz, tapsoláshoz, ugráláshoz és hangos nevetéshez is. Darwin a mosolygást és nevetést tartja az őszinte öröm és boldogság legtipikusabb arckifejezésének.

Ekman (1999) és Ekman és Mtsai (1972) szintén a mosolyt jelölik meg mint a boldogság legáltalánosabb arckifejezését, mely az egész világon könnyen azonosíthatóvá teszi az érzelmet, és hozzáteszik, hogy a mosolyt gyakran kíséri sóhajtás vagy felkiáltás, az energikusság érzése és egyenes testtartás. Ekman (2022) felsorolja a leggyakoribb okokat, melyek boldogságot/örömet váltanak ki: valamelyik érzékszervünk által örömteli élményt szerzünk, jó cselekedet hajtunk végre vagy veszünk észre, megszabadulunk valamilyen fájdalomtól, látjuk, hogy mások fájdalma megszűnik, humoros/szórakoztató dolgot tapasztalunk, elérünk valamit, szereteteink sikerét látjuk, valami szépet/csodálatosat tapasztalunk, valakihez/valamihez kapcsolódunk (magunkhoz, másokhoz, helyekhez, a természethez, egy üggyhöz, spirituális dolgokhoz stb.).

Kövecses (2008a, 2008b, 1991) angol nyelvű kifejezések vizsgálata alapján megállapítja, hogy a boldogság fogalmi szerkezete ugyanolyan, mint a többi érzelemé, azaz fogalmi metonímiákból és metaforákból, kapcsolódó fogalmakból és kognitív modellekből áll (Kövecses 1990: 39–40). A boldogság fogalmi metonímiái elsősorban az érzelmet kísérő fiziológiai és viselkedési változásokat, valamint az arckifejezéseket ragadják meg, például AZ ELPIRULÁS, A MAGASABB PULZUSSZÁM, AZ UGRÁLÁS A BOLDOGSÁG HELYETT ÁLL (Kövecses 2008a: 137). A fogalmi metaforák az érzelmet átélő személy szubjektív (kevésbé észrevehető) élményeit jelölik, például A BOLDOGSÁG (TARTÁLYBAN LÉVŐ) FOLYADÉK: *She was bursting with joy* [majd kicsattant az örömtől], A BOLDOGSÁG FÉNY: *He was beaming with joy* [ragyogott az örömtől], A BOLDOGSÁG MELEGSÉG: *What he said made me feel warm all over* [átjárt a melegség attól, amit mondott] (Kövecses 2008a: 132–136).

Kövecses (2008a: 137) megállapítja, hogy a boldogsághoz három fogalom kapcsolódik szorosan: az elégedettség, a kellemesség és a harmónia érzése, mivel a boldogság feltételezi, hogy elégedettek vagyunk dolgok bizonyos kimenetelével, ami maga után vonja, hogy kellemes érzés tölt el minket, és egyúttal harmóniában vagyunk a világgal. (Mindezek egybevágóan a pszichológiának a boldogságról tett megállapításaival, vesd össze Ekman 2022; Andrek 2013).

Egy érzelem fogalmi metonímiái, fogalmi metaforái és kapcsolódó fogalmai az érzelem prototipikus kognitív modelljében összegződnek (Kövecses 1990: 45). A boldogság vonatkozásában Kövecses (2008a, 2008b, 1991) három prototipikus modellt különböztet meg: (1) boldogság mint azonnali válaszreakció, (2) boldogság mint érték és (3) boldogság mint örülni. Kövecses (2008a: 138) úgy látja, hogy a boldogság három prototípusa megfelel az angol boldogság (*happiness*) szó három leggyakrabban használt jelentésének.

Az érzelmek prototipikus kognitív modellje összegezi, miként értelmezzük az érzelmeket, azaz azt a folyamatot ok-okozati összefüggésben és időrendben, melynek során létrejön egy érzelem, majd tart egy darabig, és végül megszűnik. Kövecses (2008a: 134) sematikusán így ábrázolja a folyamatot: érzelmet kiváltó ok → érzelem → (az érzelem kontrollálása →) reakció. Ha összehasonlítjuk a boldogság Kövecses (2008a) által leírt három prototípusát, azt látjuk, hogy különbség van közöttük a kiváltó okokban, a lefolyásukban és az érzelmi reakció kontrollálásának vonatkozásában. A boldogság első prototípusa, a boldogság mint azonnali válaszreakció akkor jelentkezik, mikor elérünk valamit, amit akartunk, és erre viszonylag heves fiziológiai változásokkal és jól látható viselkedéssel reagálunk, és többnyire beszélünk is az érzéseinkről, például egy versenygyőzelem után a győztes kipirul, csillog a szeme, örömeiben felugrik, magasba lendíti a karját, és felkiált: „Sikerült! Győztem!”. Nyilvánvaló, hogy társas helyzetekben nem lehetséges akármilyen hevesen reagálni (különösen a nyugati típusú kultúrákban), azaz működésbe lép az érzelem kontrollja, és bizonyos keretek között tartja a reakciókat. A boldogság második prototípusa, a boldogság mint érték egy viszonylag nyugodt állapotot jelöl, melyben alig vannak észrevehető fiziológiai és érzelmi reakciók, és gyakran a konkrét kiváltó okot sem tudjuk beazonosítani (Kövecses 2008a: 139). A jelentősebb reakciók hiánya miatt az érzelem kontrolljára gyakorlatilag nincsen szükség. Kövecses (2008a: 140) úgy látja, hogy a szabadság, az egészség és a szeretet lehetnek azok az okok, melyek ezt a nyugodt, hosszan tartó, kellemes állapotot kiváltják. (Mint fentebb láttuk, a pszichológiai kutatások bizonyítják, hogy a boldog élethez szükségesek a Kövecses által megjelölt okok [Andrek 2013; Pressman–Cohen 2005; Argyle 1994].) A boldogság harmadik prototípusa, a boldogság mint örülni enyhe pozitív érzelmi reakciót jelöl, melyre akkor kerül sor, mikor megtörténik valami, ami számunkra bizonyos mértékig fontos, de az eredményt természetesnek vesszük (Kövecses 2008a: 140), például amikor örömmel nyugtázzuk, hogy valaki eljött egy találkozóra. Ilyenkor tehát örülünk, mert valami megvalósult, pozitív gondolataink is vannak, elégedettséget érzünk, mosolygunk, csillog a szemünk, harmóniában vagyunk a világgal. Nincsenek heves reakcióink, azaz az érzelmi kontroll kérdése itt sem releváns.

Összegezve, Kövecses kutatása feltárja a boldogság fogalmi szerkezetét; másrészt a hétköznapi elképzeléseink és a nyelvészeti megállapítások alátámaszthatók pszichológiai vizsgálatokkal. Harmadrészt a boldogság prototípusai azon az alapon különíthetők el, hogy mi váltja ki őket, mennyire heves reakciókkal járnak, és a társadalmi normák miatt szükséges-e azokat korlátozni. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy az áttekintett nyelvészeti szakirodalom nem foglalkozik az okok feltárásával és az okok nyelvi megjelenítésével.

2. A kutatás

A *boldogság* angol megfelelőjét, a *happiness* terminust összefoglaló kifejezésként értelmezve minden olyan érzelemre utalhatunk, melyet angolul például a *happy*, *glad*, *delighted*, *joyful*, *cheerful*, *pleased* melléknevekkel, illetve a *happiness*, *delight*, *joy* és *pleasure* főnevekkel fejezünk ki. A jelen tanulmány céljából a felsorolt mellékneveket és főneveket két egynyelvű (Hornby 1987; McIntosh et al. 2009) és egy kétnyelvű (Ország–Magay 2003) szótárban kikerestem, kigyűjtöttem a példaként megadott kifejezéseket és mondatokat, majd ezek közül kiválasztottam azokat, melyek a vizsgált terminusokat prepozíciós kifejezésekben használják.

A kialakított korpusz 45 mondatot tartalmaz, a mondatokban a *delighted, glad, happy, pleased, glad, delight, joy* és *pleasure* szavak valamelyike szerepel úgy, hogy utána prepozíciós bővítmény áll. A példák mindegyike konvencionális kifejezés, és bár a mondatok száma alacsony, a bennük lévő prepozíciós kifejezések reprezentatívnak tekinthetők, így alkalmasak arra, hogy vizsgálatunk során következtetéseket vonjunk le. A vizsgálatban Kövecses (2015) lexikai módszerét („lexical method”) használtam. A példákat áttekintve azt találtam, hogy a prepozíciós kifejezések általában arra a helyzetre, eseményre vagy körülményre utalnak, melyek a boldogságot kiváltják, tehát megfogalmazzák az érzelmet kiváltó okot. A fenti melléknevekkel és főnevekkel a következő prepozíciók fordulnak elő: *at, about, by, for, from, in, of, out of, to* és *with*.

A korpuszban szereplő példákban látszik, hogy a *happy* és a *pleased* melléknevek után állhat a *with* prepozíció – de a *glad* után nem – az olyan kifejezésekben, mint *Are you happy with your life?* [Elégedett vagy az életeddel?], *Are you pleased with your new flat?* [Örülsz az új lakásodnak?]; a *glad, happy* és *pleased* után egyaránt állhat az *about* prepozíció, *I'm glad about your passing the test* [Örülök, hogy letetted a vizsgát], *Her boss was not very happy about the situation* [A főnöke nem nagyon örült a helyzetnek], *be pleased about the move* [örül a lépésnek]; ugyanakkor a *for* prepozíciót egyaránt használjuk a *glad, happy* és *pleased* után az olyan fordulatokban, mint *We're glad/happy/pleased for you both* [Örülünk mindkettőtöknek].

A fentiek alapján kutatási kérdésem a következő: Milyen összefüggés van az angol boldogságkifejezésekben használt prepozíciók és a prepozíciók bővítményében megfogalmazott boldogságot kiváltó okok (és a boldogság-prototípusa) között? A kérdés megválaszolása segíthet abban, hogy nyelvtanárként könnyen értelmezhető magyarázatokkal tudjuk támogatni hallgatóinkat a boldogság témakörben használt kifejezések megfelelő prepozíciójának kiválasztásában.

3. Prepozíciók és okok angol boldogságkifejezésekben

A szótárak szócikkei megmutatják, hogy a vizsgált terminusok egy része többféle prepozícióval, másik része csak egy-egy prepozícióval áll, illetve hogy bizonyos prepozíciók több terminust is követhetnek. Az adatok így összegezhetőek: *delighted at sth, glad about sth, happy about/in/with sth, pleased with sb/sth, delighted/pleased by sth, glad/happy/pleased for sb, glad of sy's help, get joy/pleasure out of sth, derive/gain pleasure from sth, feel joy at sth, express pleasure at sth, find/get/take joy in sth, take delight/pleasure in sth, give delight/pleasure to sb*. Nyelvtanulói és nyelvtanári tapasztalat az, hogy nem mindig könnyű megtalálni a sok lehetőség közül, hogy melyik prepozíciós kifejezésre van szükségünk a saját vagy mások boldogságélményének angol nyelvű megfogalmazásához.

Kutatásom elején megállapítottam, hogy a prepozíciók után álló bővítmények mindig a boldogságot kiváltó okot fogalmazzák meg. Most azt kívánom megvizsgálni, hogy milyen összefüggés van a prepozíciók és az okok között, az összefüggés kapcsolatba hozható-e a prepozíciók jelentésével, esetleg a boldogság valamelyik prototípusával. A válaszadás során Kövecses (2008a, 2008b, 1991) eredményei mellett jelentős mértékben támaszkodom Lindstromberg (2010) megállapításaira, melyek a prepozíciók konkrét (eredendően téri) és

metaforikus jelentéseire vonatkoznak. A terjedelmi korlátok miatt a jelen tanulmányban a korpuszban szereplő példákban csak egy részét mutatom be: azokat, melyek az *in*, *at*, *about*, *with* és *for* prepozíciókkal állnak. A prepozíciók és példamondatok magyar jelentését []-ben adom meg.

A korpuszban legtöbbször az *in* [-ban/-ben] prepozíció fordul elő, melynek konkrét jelentése emberek és tárgyak helyére vonatkozik. A prepozíció bővítményei általában nagyobb, statikus, jól körülhatárolt dolgokat jelölnek, melyek magukban foglalnak kisebb, élő vagy élettelen, mozgó dolgokat (vesd össze ‘landmark’ és ‘trajector’, Langacker 1987: 217–220), például a *Paul is in the kitchen* [Paul a konyhában van] mondat egy olyan helyzetet jelöl, melyben a *kitchen* [konyha] (landmark) „tartalmazza” Pault (trajector), azaz konkrét értelemben érvényesül a TARTÁLY/TARTALMAZÁS séma (Johnson 1987: 21–23, 126). A *Paul is in trouble* [Paul bajban van] mondatban viszont az *in trouble* kifejezés csak elvont helyként értelmezhető, mely a TARTÁLY séma használatával AZ ÁLLAPOTOK HELYEK/TARTÁLYOK (Lakoff–Johnson 1980: 30–32) metaforát szemléltetik. Az alábbi példákban az *in* után álló kifejezések különböző mértékben értelmezhetők elvont helyek jelöléseként:

- (1) Are you happy in your work? [Jól érzed magad a munkádban?]
- (2) They took great pleasure in each other’s company. [Nagy örömet lelték egymás társaságában.]
- (3) I took real joy in many kinds of music. [Igazi örömet leltem sokféle zenében.]

Az (1) mondatban szereplő *happy in* után gyakran állnak olyan kifejezések, mint a *your skin* [bőröd], *your position* [helyzeted/pozíciód], *an unhappy world* [egy boldogtalan világ] stb., melyek könnyen asszociálhatók helyekkel, ugyanakkor nem pusztán a fizikai lokációra utalnak, ahogy a példamondatban a *work* [munka] nem pusztán a munkavégzés helyére utal(hat), hanem a munkára, a munkatársakra, a beosztásra is. A (2) mondatban az *each other’s company* [egymás társasága] a közösen végzett tevékenységeket is magában foglalja, ahogy a (3)-ban a *many kinds of music* [sokféle zene] valószínűleg valamilyen zenével kapcsolatos tevékenységre (is) utal, például zenehallgatásra vagy zenélésre, tehát a három bővítmény elvont helyként értelmezendő. A *take delight/joy/pleasure in* [örömet lel vmiben] bővítményei lehetnek tevékenységet jelölő kifejezések is, például *take joy in talking in front of a large audience* [örömet leli abban, hogy nagy közönség előtt beszél]. Lindstromberg (2010: 77) szerint az *in* metaforikus használata érvényesül, amikor az állapotokat, feltételeket, körülményeket, cselekvéseket, hangulatokat stb. térként értelmezzük, ami megfelel az ÁLLAPOTOK, FELTÉTELEK, KÖRÜLMÉNYEK, CSELEKVÉSEK, HANGULATOK stb. HELYEK metaforának. Lindstromberg (2010: 181–182) a *believe in* [hisz vmiben], *take pride in* [büszke vmire], *be interested in* [érdeklődik vmi iránt] kifejezések kapcsán megállapítja, hogy az *in* arra utal, hogy valamely tevékenységbe a mondat alanya bevonódott, és azzal kapcsolatban elköteleződött. A bevonódás és elköteleződés az (1-3) példák által leírt helyzetekben is jelen van, hiszen a boldogságot/örömet átélő ember részese a helyzetnek, sőt aktív cselekvője is. A Kövecses (2008a) által meghatározott három boldogság-prototípus közül a másodikat azonosíthatjuk az (1) mondatban leírt boldogságélménnyel: boldogság mint érték, míg a (2) és (3) mondatban leírtakat pedig a harmadikkal: boldogság mint örülni, mivel az (1) mondat nagy érzelmi reakciók nélküli, hosszan tartó, nyugodt érzelmi állapotra utal, míg a (2) és (3) rövidebb lefolyású (és szintén nem túl látványos) érzelmi változásra.

Az *at* [-ban/-ben, -nál/-nél] prepozíció konkrét jelentése szintén téri vonatkozású, de sokkal kevésbé pontosan jelöli meg, hogy egy személy/tárgy hol található. A *Jill is at the cinema* [Jill a moziban/mozinál van] mondat jelentheti, hogy Jill a mozi előtt van, a mozi előterében vagy a nézőtéren. Lindstromberg (2010: 17) ezt azzal magyarázza, hogy az *at* nem utal a részletekre, másfelől az *at* értelmezéséhez egyfajta mentális „zoom out”, a helyzetre való távolról ránézés szükséges, melynek eredményeképpen a vizsgált személy/tárgy és a viszonyítási pontja szinte összeérnek a térben (Lindstromberg 2010: 173–174). Lindstromberg (2010: 177) szerint az *at* prepozíciónak nem téri jelentése van az olyan kifejezésekben, mint a *look/stare/gaze at sb/sth* [néz/bámul/mereven néz vkit/vmit], hanem azt jelöli, hogy a nézett dolog „éles fókuszban” van. Lindstromberg érvelését azzal egészítem ki, hogy amikor nézünk/bámulunk valamit/valakit, a tekintetünket odavisszük a nézett/megbámult dologra/személyre, tekintetünkkel mentálisan egy bizonyos utat megteszünk, bár fizikailag helyváltoztató mozgást nem végzünk. Az alábbi mondatokban az *at* prepozíció azt jelöli, minek örül a helyzetben szereplő személy:

(4) I'm delighted at your success. [Örülök a sikerednek.]

(5) She seemed pleased at our success. [Úgy tűnt, örül a sikerünknek.]

(6) He beamed with pleasure at seeing her. [Boldogságtól ragyogott, mikor meglátta őt.]

A (4-6) mondatban az *at* után álló kifejezés a boldogság/öröm okát jelöli, ami minden bizonnyal a figyelem (az érzelmi reakció) középpontjában áll. Lindstromberg (2010: 180) úgy érvel, hogy az olyan érzelmeket leíró kifejezésekben, mint a *be delighted/surprised at sth* [örül vminek/meglepődik vmin] (például *You'll be delighted at the reaction* [Meg fogsz lepődni a reakción]), az *at* az egész helyzetet megmutatja, mintha egy pillanatfelvételt néznénk, mely azt a momentumot rögzíti, amikor az érzelm tudatosodik, láthatóvá válik. A „láthatóvá válás” elem megjelenik az (5) mondatban, míg a „nézés/meglátás” elem a (6) mondatban. A boldogság három prototípusát tekintve ez a három mondat a boldogság mint örülni típust jeleníti meg, melyben enyhe érzelmi reakciók lépnek föl, például a (6) mondatban a szemek csillogása (vesd össze Kövecses 2008a: 141).

Az *about* [mindenfelé, körös-körül] eredeti jelentése ‘körül’ mára elhalványult (Lindstromberg 2010: 133), ugyanakkor a régi jelentés nyomait találhatjuk meg a *bring sth about* [előidéz, létrehoz] és a *come about* [bekövetkezik, létrejön] kifejezésekben. Az *about* tal ma általában azt jelöljük, mi a témája valaminek, miről szól például egy könyv, *This book is about cars* [Ez a könyv az autókról szól]. Topic markerként az *about* semleges az *on* és az *around* prepozíciókkal összevetésben. A *This book is around cars* olyan könyvre utal, amelyben nem kizárólag autókról van szó, míg a *This book is on cars* olyanra, melyben csak autókról van szó, másról nem (Lindstromberg 2010: 141). Az alábbi mondatok azt fogalmazzák meg, minek örül/nem nagyon örül a mondat alanya, metaforikusan „miről szól” az örömelemény:

(7) I'm glad about your passing the test. [Örülök, hogy letetted a vizsgát.]

(8) Her boss was not entirely happy about the situation. [A főnöke nem igazán örült a helyzetnek.]

(9) Are you pleased about John's promotion? [Örölsz John előléptetésének?]

A (7-9) mondatban az *about* után álló kifejezések olyan okokat jelölnek, melyek a mondat alanyát áttételesen érintik, mert ezek az okok valószínűleg (bár a kontextus nem áll rendelkezésünkre) nem a mondat alanya tevékenységének eredményeképpen jöttek létre. Az ilyen

okok leginkább körülmények, melyek valamilyen mértékig hatással vannak a mondat alanyának érzelmi állapotára. A megfogalmazott élmények a boldogság harmadik prototípusaként azonosíthatók: boldogság mint örülni.

A *with* [-val/-vel] prepozíció téri jelentése bizonytalan, mivel azt jelöli, hogy két tárgy/személy egymás közelében van, de nem ad pontosabb információt az egymáshoz viszonyított helyzetükről, amit Lindstromberg (2010: 219) „nem specifikus közelség”-nek nevez. (Például a *My pens are with my pencils* [A tollaim a ceruzáimmal vannak (együtt)] mondat nem jelzi, hogyan helyezkednek el a tollak és a ceruzák.) Lindstromberg (2010: 214–223) megállapítja, hogy a *with* többféle összetételű alakulatban fordul elő, az alakulatok megjeleníthetik két dolog RÉSZ + EGÉSZ kapcsolatát (*a car with a new motor* [új motorral szerelt autó]), vagy CSELEKVŐ + ESZKÖZ összefüggését (*Mary cuts her meat with a sharp knife* [Mary éles késsel vágja a húsát]) stb., továbbá a *with* után álló szó a mondat alanyának társát jelentheti (*Clara came in with her husband* [Clara a férjével jött be]). Lindstromberg (2010: 219) a „nem specifikus közelség” jelentés metaforikus használatával magyarázza az olyan példákat, mint a *There is a problem with my car* [Baj van a kocsimmal], ahol az autó konkrét dolog, míg a probléma (többé-kevésbé) elvont dolog.

A korpuszban a *with* az alábbi mondatokban szerepel:

(10) Are you happy with your life? [Elégedett vagy az életeddel?]

(11) Your mother will be very pleased with the news. [Az anyád nagyon fog örülni a hírek.]

A két mondatban leírt helyzetekben elvont dolog váltja ki az érzelmet. Lindstromberg (2010: 219) a „nem-specifikus közelség” metaforikus használatával magyarázza a *with* jelentését az olyan kifejezések után, mint például *(dis)satisfied* [elégedett/elégedetlen], *(un)happy* [boldog/boldogtalan], *(dis)pleased* [örömteli/örömtelen], *(im)patient* [türelmes/türelmetlen] stb. Észre kell vennünk azonban, hogy ezek a kifejezések érzelmeket, hangulatokat fejeznek ki, és mindegyikükben közös, hogy ott van bennük az elégedettség/elégedetlenség (és az elfogadás/elutasítás) komponense, vesd össze: az elégedettség a boldogság egyik kapcsolódó fogalma (Kövecses 2008a). Az érzelm/hangulat akkor jön létre, amikor valaki a kiváltó ok közelébe kerül, még ha ez „csak” mentális természetű is, illetve ha a kiváltó ok valami elvont dolog.

A boldogság prototípusai közül a (10) mondat a másodikat (boldogság mint érték) testesíti meg: nyugodt, hosszan tartó állapot, melyben jelentéktelen érzelmi reakciók alakulhatnak ki; a (11) pedig a harmadik prototípust (boldogság mint örülni), mely rövid(ebb), enyhe reakcióktól kísért állapot. A két állapot különbsége elsősorban a kiváltó okok különbségéből ered.

A korpuszban a *for* prepozíció a *happy*, *glad* és *pleased* szavakkal fordul elő:

(12) So you're getting married, I hear. I'm really happy for you. [Szóval megnősülsz, nagyon örülök neked.]

(13) We're glad for you both. [Mindkettőtöknek örülünk.]

(14) I'm very pleased for you both. [Mindkettőtöknek nagyon örülök.]

A *for* [-ért, helyette] prepozíció etimológiai kapcsolatban áll az ógermán *fora* szóval, melynek jelentése 'előtt' téri és időbeli értelemben egyaránt (Lindstromberg 2010: 225). Az *I have an apple for you* [Van neked egy almám] mondatban a *for you* arra a személyre utal, akinek az almát szánjuk. Hasonló helyzetben az átadni szánt tárgyat általában letesszük a megajándékozandó

személy elé, amivel könnyen értelmezhető a *for* konkrét helyhatározói és metaforikus jelentésének kapcsolata. Az is nyilvánvaló, hogy az adás aktusa még nem játszódott le, de a szándék egyértelmű (vesd össze *I have given an apple to you* [Adtam neked egy almát] – az adás megvalósult, az alma a mondat alanyától „megtette az utat” a részeshatározóiig). A *fort* tehát (metaforikus értelemben) adás/küldés vonatkozásában akkor használjuk, amikor valamit felajánlunk, félreteszünk, megörzünk valaki számára, aki majd előbb vagy utóbb megkapja a neki szánt dolgot (Lindstromberg 2010: 226).

A (12-14) mondatban a *for* bővítményei azokat a személyeket jelölik, akiknek az életeseményei, tevékenységei a mondat alanya számára örömet okoznak. Az örömet adó ok (*you are getting married*) explicit megjelenik a (12) mondatban. Az ok bármilyen örömteli esemény lehet (például sikeres vizsga/dolgozat, gyermekszületés, betegségből felgyógyulás vagy egy finom étel elkészítése), mely a prepozíciós kifejezésben álló személlyel történt. Általában olyan személyek sikereinek örülünk, akik fontosak számunkra, akiket szeretünk (akkor is, ha a siker elérésében nincs részünk), és az ő sikerük okán érzett örömünket metaforikus értelemben „felajánljuk számunkra” ugyanúgy, ahogy egy ajándéknak szánt dolgot. Ilyen esetekben a boldogság harmadik prototípusát élhetjük meg: boldogság mint örülni, azaz heves reakciók nélküli elégedettséget, örömet érzünk.

Összegzés

A boldogsággal kapcsolatos pszichológiai és kognitív nyelvészeti kutatások eredményeinek rövid áttekintése után bemutattam kutatásomat, melyben az angol boldogságkifejezésekben álló prepozíciók és a bővítményekben megfogalmazott érzelmet kiváltó okok, valamint a példákban megjelenített boldogság-prototípusok lehetséges összefüggéseit vizsgáltam. A jelen tanulmányban az *in*, *at*, *about*, *with* és *for* prepozíciókkal foglalkoztam. Eredményeim az alábbiakban összegezhetők:

A prepozíciós kifejezések az örömet kiváltó okokat jelölik. A vizsgált prepozíciók eredeti téri jelentését a boldogságkifejezésekben nem használjuk, a prepozíciók metaforikus jelentést nyernek a bővítménnyel jelölt dolog/helyzet/személy vonatkozásában: *in* – tartalmazás (AZ ÁLLAPOTOK HELYEK/TARTÁLYOK), *at* – a figyelem/érzelem középpontja, *about* – „miről szól/mire vonatkozik” az örömmélmény, *with* – „nem specifikus közelség”, valamint *for* – az alanytól különböző személy (akinek sikere/eredménye független lehet az alany teljesítményétől). Az *in* olyan helyzetet/körülményt jelöl, melybe az alany bevonódik, az *at* olyat, melyre az alany figyelme összpontosul, az *about* olyat, mely az alanyt „csak” áttételesen érinti, a *with* olyat, mellyel az alany elégedett (és a közelében van), a *for* pedig azt (az általában szeretett) személyt jelöli, akinek az öröme/sikere örömet okoz a mondat alanyának. A példamondatok a boldogság két prototípusát jelenítik meg, boldogság mint érték és boldogság mint öröm.

Nyelvtanárok és nyelvtanulók számára a prepozíciók metaforikus jelentésének megismerése és az okok jellegének (a boldogságot átélő személyre gyakorolt hatásának) értelmezése segíthet a megfelelő prepozíciók kiválasztásban, ugyanakkor a boldogság-prototípusok feltárása kevésbé tűnik informatívnak a helyes nyelvi megformálások kialakítása során.

Irodalom

- Andrek A. 2013. Társas érzelmek. In: Bányai É.–Varga K. (szerk.): *Affektív pszichológia: az emberi késztetések és érzelmek világa*. Budapest: Medicina Könyvkiadó Zrt., 435–462.
- Argyle, M. 1994. *The Psychology of Happiness*. London, New York: Routledge.
- Darwin, C. 1999. *The Expression of the Emotions in Man and Animals*. London: Fontana Press (3rd Ed.) (1872).
- Ekman, P. 1999. Basic Emotions. In: Dalgeish, T.–Power, M. (eds.): *Handbook of Cognition and Emotion*. Hoboken, New Jersey: John Wiley and Sons Ltd., 38–60.
- Ekman, P.–Friesen, W. V.–Ellsworth, P. 1972. *Emotion in the Human Face: Guidelines for Research and an Integration of Findings*. New York: Pergamon Press.
- Ekman, P. 2022. *Enjoyment*. <https://www.paulekman.com/universal-emotions/what-is-enjoyment/> ©Paul Ekman Group LLC. (letöltve: 2022.09.18.)
- Hornby, A. S. 1989. *Oxford Advanced Learner's Dictionary*. Oxford: Oxford University Press.
- Johnson, M. 1987. *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kövecses Z. 2015. Surprise as a conceptual category. *Review of Cognitive Linguistics* 13(2): 270–290.
- Kövecses Z. 2008a. The Conceptual Structure of Happiness. In: Tissari, H.–Pessi, A. B.–Salmela, M. (eds.): *Happiness: Cognition, Experience, Language Studies across Disciplines in the Humanities and Social Sciences 3*. Helsinki: Helsinki Collegium for Advanced Studies, 131–143.
- Kövecses Z. 2008b. The Conceptual Structure of Happiness and Pain. In: Lascaratou, C.–Despotopoulou, A.–Ifantidou, E. (eds.): *Reconstructing Pain and Joy: Linguistic, Literary, and Cultural Perspectives*. Newcastle upon Tyne, UK: Cambridge Scholars Publishing, 17–34.
- Kövecses Z. 1991. Happiness: A definitinal effort. *Metaphor and Symbolic Activity* 6: 29–46.
- Kövecses Z. 1990. *Emotion Concepts*. New York: Springer-Verlag.
- Lakoff, G.–Johnson, M. 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Langacker, R. W. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar, vol. 1*. Palo Alto, CA: Stanford University Press.
- Levontina, I. B.–Zalizniak, A. A. 2001. Human emotions viewed through the Russian language. In: Harkins, J.–Wierzbicka, A. (eds.): *Emotions in Crosslinguistic Perspective*. Berlin: Walter de Gruyter, 291–336.
- Lindstromberg, S. 2010. *English Prepositions Explained*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

- McIntosh, C.–Francis, B.–Poole, R. (eds.). 2009. *Oxford Collocations Dictionary for Students of English*. Oxford: Oxford University Press.
- Ország L.–Magay T. (szerk.). 2003. *Angol-magyar nagyszótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Pressman, S. D.–Cohen, S. 2005. Does Positive Affect Influence Health? *Psychological Bulletin*. Vol. 131. (6): 925–971.
- Wierzbicka, A. 1999. *Emotions across Languages and Cultures: Diversity and Universals*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wierzbicka, A. 1996. *Semantics: Primes and Universals*. Oxford: Oxford University Press.